

CSÚRÖS CSILLA

TALÁLKOZÁSAIM TRIANONNAL

Nem tudom, kinek-kinek az életében mikor jön el, eljön-e a pillanat, amikor úgy érzi, önmaga, élete, döntései és érzései, egyáltalán a világban való helye és a hozzá fűződő viszonya jobb megértéséhez jó lenne minél többet megtudni családjá múltjáról, az előtte élő generációkról, nemcsak a nevek és rokoni viszonylatok, hanem az érzelmi azonosulás szintjén is. Nyilván nem a világot felfedezni, birtokba venni akaró ifjúság vágya ez, inkább „az emberélet útjának felén” túl járva ölt testet ilyesféle gondolat. Ez történt velem is, amikor a családi legendárium dokumentumait kutatva nagyanyám gondosan megőrzött levelezésében jó pár, a trianoni sokkot grafikában, szövegben megfogalmazó képeslapra bukkantam.

„Magyarország Trianon után ahhoz az emberhez volt hasonlatos, akinek levágták mindkét kezét és lábát – majd azt várták és várják el tőle, hogy járjon, tevékenykedjék, maradjon életben.” Gyermekkoromban Édesapámtól hallottam ezt a hasonlatot a békediktátum után talpra álló országról – egy baráti társaságban beszélgetve fogalmazott így –, amelynek képszerűsége megragadott, tovább élt bennem.

Azóta már persze tudom, hogy nem saját hasonlata volt ez, hanem a veszteség utáni sokkból ocsúdás közepette született, közszájon forgó definíció. Mint ahogyan azóta már azt is tudom, hogy azok a jó, zsíros bácskai földek, amelyeket – erről is otthon hallottam – elvettek tőlünk, valójában a helyükön maradtak, nem talicskázták el, egyre csak ásva, mind mélyebbre ásva azt a jó

gabonatermő földet, amint én ezt gyerekként elképzeltem, magamban azon töprengve, vajon meddig áshattak le a gonosz földrablók a Föld közepe felé, hogyan tudtak annyi sok földet elvenni, elvinni tőlünk, s hová is vihették pontosan...

Első autónk egy Wartburg volt, 1968-ban vehettük át örömmel vegyes áhítattal. Első autós utunk pedig – ludovikás katonatisztból két éves hadifogság után hazatérve civil foglalkozást választó – Édesapám ősei földjére, Erdélybe vezetett. A Kolozsvár belvárosában lerobbant kocsi körül téblábolva egy kedves, idősebb úr sietett segítségünkre, intézte a javíttatással kapcsolatos teendőket, majd meginvitált bennünket otthonába is. Az Édesanyám által – nem várt alkalmakra gondolva – elcsomagolt konyakos meggyes doboz megfelelő ajándék volt a látogatáshoz. Átadásakor azonban váratlan dolog történt. A dobozt átkötő vékony nemzeti szalagért „öldöklő” harc kezdődött vendéglátónk és kamasz fia között: a szépen megterített asztal körül kergetőzve próbálták egymás kezéből kiragadni a kincset. Hasonlóan emlékezetes volt az ozsdolai katolikus templom egyházi anyakönyvében saját szememmel látni a két-száz évnél is régebben beleírt családnévünket... Vagy a hős aradi tizenhármaknak a románok által libalegeklővé tett füves terület közepén árválkodó obeliszkjét.

A következő emlék ezen utazásról már itthonról való. Hányan és hányan csodálkoztak kerekre nyílt szemmel úti beszámolóinkat hallgatva: *Ott beszélnek magyarul?!* Kísért most az emlék a rendszerváltozás körüli időkből

is, amikor az áttelepült, átmenekült erdélyiek sokaságát még a jó szándékú szomszédok, falubeliek is „román”-ként emlegették. Sokszor még ma is, sajnós...

„Külföldi” nyaralásaink első állomása azonban nem Erdély volt: a hatvanas évek közepén tátrai kirándulásra indultunk, ám a menetrend szerinti buszjárat – az előző napi felhőszakadás miatt, amely elmosott az úton egy hidat – nem tudta célba juttatni utasait. A sötét éjszakában két kisgyerekekkel szüleim kétségbeesetten kérdezték a sofőrt, most mitévők legyenek, ám ő fejét rázva jelezte, nem ért magyarul... s vigyorogva széttárta a karját. Pedig értett minden szót, vélték szüleim, akikkel végül

elvergődtünk egy közeli szállodába, ahol – ez is hozzátartozik a bennem élő képhez – a hallban nyugodtan meghalhattunk. Az izgalmas kaland mögöttését később értelmeztem csupán.

Felnövekedvén magam is Erdély-járó lettem: hol tiltott Panoráma Erdély útikönyveket csempésztem ki fémváz hátzísákomban egyetemistaként, hol – már férjemmel – kitöltetlen keresztleveleket rejtettünk Trabantunk ajtóbélésébe, s a sikeres határátkelést követően zötykölődtünk úttalan földutakon, hogy ne legyen semmi akadálya a magyargyerőmonostori keresztelőknek. A kivinni szánt gyerekruhacsomaggal már nem volt ilyen

szerencsénk, azt a határ innenső oldalán kellett hagynunk.

Az is közös emlék, amikor a szigorú állami tiltás ellenére minket, két vadidegen, szállást kereső turista fiatal befogadott egy éjszakára egy ismeretlen középkori aszszony szatmárnémeti otthonába, a kulcsot is ránk bízva, hiszen ő hajnalban indult dolgozni, illetve előtte sorban állni gázolajért...

Beregszászba már gyerekeinket vittük. Máig emlékszem a jóleső érzésre a Petőfi ottjártára emlékeztető tábla láttán: *ittthon vagyunk!* Még akkor is, ha a Zrínyi Ilona által hőiesen védett, a Nagyságos Fejedelem otthonául is szolgált munkácsi vár udvarán egy ukrán hazafi embernagyságú szobra fogadott...

Gyermekeinkkel jártunk a Délvidéken is, régi szépségüket mai kopottságukban is őrző városokban, aradi vértanúk eldugott helyeken fellelt szobra, emléktáblája előtt tisztelegve, magyar szóra fülelve – változó sikerrel...

2004. december hatodikán – a szörnyűséges népszavazást követően – aztán egymás vállán sírtunk kislányom erdélyi származású tanárnőjével. Nyáron Székre utazván pedig megrendülten hallgattam az idős, könnyes szemű parasztembert, aki – egészségünkre emel-

ve pálinkás poharát – lemondóan intett: *levette már kezét rólunk az anyaország, nem kellünk senkinek, hazátlan bozgorok vagyunk valóban: árvák lettünk.* Elszorul a torok még ma is az emlék felidézésekor.

Akárcsak, amikor a televízió közvetítette Bőjte Csabának és édesanyjának eskütételét az Országgházban, a vissza-, illetve megkapott magyar állampolgárságuk okán rendezett ceremónián. Akkor már talán az ország többsége tudta, pontosabban újra megtudta, amit én már a hetvenes években – kiváló, a szakmai tisztesség szabályaihoz minden körülmények között hű – gimnáziumi történelemtanáromtól úgy tanultam: a trianoni döntés következtében az ország kétharmada, a magyarság egyharmada idegen fennhatóság alá került, a dráma érzékeltetésére megjegyezvén azt is, hogy Erdély egymaga nagyobb területű, mint a megmaradt Csonka-Magyarország.

Őszintén szólva nem tudom, hogyan állunk most Trianonnal kapcsolatos érzéseinkkel, érzelmeinkkel. Kinyílt a világ – ennek egyik következményeként megkondult már a harang a csángó kultúra és nyelv emlékére is lassan –, átrendeződtek, átrendeződnek a viszonyok és viszonyulások, más értelmet nyertek, más

értelmet hordoznak már bizonyos szavak, fakulnak a nyers fájdalmak, történelmi múlttá távolodik a jelen idő. Gyerekeink, unokáink érzelemmentesebben, realisabban, pátosz és fájdalom nélkül, elfogadón tekintenek a velünk történetekre.

A trianoni nemzedék kínzó fájdalma, az akkor átélt és mindenkit átjáró döbbenet, tehetetlen düh, csakazértis dac, nem szűnő harag és sebzett hazaszeretetet mégis, különböző módokon, de újra és újra előtör generációkon át s az elhallgatás, az eltagadás évtizedein keresztül, akár a mély sebet takaró kötésen a vér. Vérző sebünk még Trianon? Ezt nem hiszem, de seb, soha nem szűnő, soha el nem tűnő, hegesedni is csak nehezen bíró sebesülés, az bizonyos.

Mondom, múltamat firtatva kerültek a kezembe azok a képeslapok, amelyeket Magyarország Területi Ép-ségének Ligája tervezett, nyomtatott s terjesztett a letaglózott országban. Most, amikor a kibeszélés, az értelmezés, a „kezelés” fázisában tartunk már, amikor egy talpra álló, fejét fel-emelő országban a józan, elemző és megoldást kereső ész kontrollja alá kerülhet a veszteség miatti jogos fájdalom, különösen érdekes, különösen

érdekes szembesülni a 97-98 éve született képeslapok üzenetével... Hány és hányféle módon próbáltuk, próbálták az akkoriak a nagyvilág tudomására hozni a békediktátum nemzetgyilkos igazságtalanságait, a pótolhatatlan veszteségeket lélekszámban, anyagi javakban, természeti kincsekben, például az elcsatolt, rabsorba süllyesztett nemzetrészek nagyvárosai – Kassa, Pozsony, Kolozsvár, Brassó, Temesvár, Ungvár – nemzetiségi összetételét feltüntetve!

Hányféle tartalommal, hányféle képben öltött testet a gyilkosok, rablók között egyedül vagyunk szorongató fájdalma: a szétszabdalt országot marcangoló, harácsoló kezek, az országot a ke-

selyűktől ölében tartva óvni próbáló parasztember, az asszonyt férjétől elszakító marcona alakok! Hányféleképp sikoltottuk világgá Zrínyi üzenetét: „Ne bánts a magyart!” „Segítsetek, míg nem késő!” – könyörög összefogásért, közös ellenállásért a farkasoktól támadott, velük hadakozó parasztleány egy képen. Gondolatok arra az 1000 évre, amikor mi, magyarok a Nyugatot védjük! Most pedig vad hegyi mócok tiporják kultúránkat (s hozzá az ironikus szöveg a hátoldalon: „A romá-

nok a civilizáció hősei”) – üzeni több lap. Reménykedés a jog és az igazság eljövételében, fogadkozás, fohászkodás, hit az isteni gondviselésben, könyörgéstől észérveken át a fenyegetésig, csüggedéstől a muszáj-herkulesi küzdeni akarásig, kultúránkra, ezer éves múltunkra hivatkozással, mindennel, ami csak eszébe juthatott a sokos állapotú nemzetnek. Istenem, hányféle regiszteren próbáltunk érvelni, változásra bírni a megváltoztathatatlan! Ami akkor nem is tűnt annak, hiszen ép ésszel felfoghatatlannak érezte mindenki, hogy a trianoni diktátum véglegessé válik, véglegessé válhat. Micsoda felkavaró érzéseket szülnek még ma is az erős érzelmekkel, indulattal, szenvedéllyel készült képi megfogalmazások, a szenvedélyes vonalvezetés, az arcokon lüktető fájdalmas indulat, a teljes letargiától az ökölbe szorított kézig terjedő skála! A fenyegetettség, az oda-vetettség hányféle kifejezése! A minket ért gyötrő fájdalmat, igazságtalanságot megéreztetni és megértetni a nagyvilággal. Hát persze, hogy „nem, nem, soha!” Hát persze, hogy „az nem lehet, hogy ész, erő és oly szent akarat...”!

S mindehhez a képeslapok hátoldalán a sokkoló információk, idézetek, sóhajok és jajok németül, angolul, olaszul – és franciául mindenképpen! Még ekkor is születtek ilyen naívan bízó gondolatok: „Mégvédi hazánkat a jog és az igazság!”, „Magyarország szétmancangolása, elrabolása – a béke halála!” Vagy: „896 óta élünk a Kárpátok medencéjében, most akartok elevenen felkoncolni?” „Csak annyi földet hagyok neked, ahol a sírodat megásha-

tod!” „Nem veszünk el mégsem!” A múltat nem feledjük, a jövőért dolgozunk!” „Népeinkkel fizetni számláitokat? Soha! Soha!” „Gyere velünk, testvér! Visszaszerezzük hazánkat!” „Ne csüggedj!” – sorjáznak az üzenetek.

Micsoda érzelmi hullámvasút! De végül is, túl minden csüggedésen, amikor még a magyar címet tartó anyagok szárnya is szomorúan testükhöz simul, mégiscsak a halálra szántak fájdalmas élni akarása s életereje sugárzik s kiált e képeslapokból. Micsoda szellemi kaland továbbgondolni aztán, mivé formálódtak, hogyan alakultak, hol és hogyan hatottak, hatottak-e egyáltalán ezek a sikolyok, üzenetek és információk! Mit vett ebből észre, mit érzékelt, hogyan reagált, reagált-e egyáltalán a művelt világ? A döntést meghozók.

Üzen a múlt. A múlt üzen, s nekem jólesik elmerülnöm e múltban, minden áradó fájdalom, vissza- és felidézhető, átélhető szenvedés ellenére is. Jólesik, mert közösséget vállalhatok az akkor éltekkel, nemzetbéli önmagammal, önmagunkkal. Azt a folytonosságot élem át, ami csak velük, általuk lehetséges.

Emlékszem, a zetelaki templom vasárnap délelőtti miséjén éreztem hasonlót. A baloldali padosorokban fejkendő asszonyok, fiatal lányok, gyermekek. Jobboldalt kerek fejű, kurtanyakú, barna vagy őszes hajú, fehér inges, barnára sült bőrű férfiak, legények. Nyugodt, csöndes áhítat – én hátul, a bejáratnál állok, nézem őket, és valami különös, simogató jó érzés fog el: Ők – az én népem! Hozzájuk tartozom, s ők énhozzám.

Elválaszthatatlanul.